

УДК 343.85

О. С. Шереметкандидат юридичних наук, доцент
Класичний приватний університет**ФЕНОМЕН ДОВІРИ ЯК ПІДСТАВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ В СУСПІЛЬСТВІ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ**

У статті висвітлено феномен довіри як інституціональна складова суспільства. Довіру розглянуто як найбільш глибинну основу суспільства та умову його існування. Відзначено, що формування довіри в суспільстві необхідно розглядати не само по собі, а у взаємозв'язку з супутніми йому інститутами. На окремих прикладах показано взаємодію органів місцевого самоврядування та громадян у протидії конкретним видам злочинів. З'ясовано, що на основі довіри органам місцевого самоврядування можливо виконати одну з головних завдань, а саме – згуртувати громадські організації та окремих громадян і таким чином протидіяти злочинності, взаємодіючи з правоохоронними органами.

Ключові слова: запобігання злочинам, суспільство, органи місцевого самоврядування, довіра, контроль.

I. Вступ

Сьогодні в центрі уваги науковців, аналітиків і практиків постають питання економічного розвитку держави, розвитку інформаційних технологій, умови життя громадян, здоров'я, освіти, проблеми навколишнього середовища, занепад сільського господарства та їх взаємозв'язок з рівнем злочинності та насильства в суспільстві. Проте, на наш погляд, незначну увагу приділено соціальному капіталу як своєрідному ресурсу, що дає змогу людині завдяки доступу до соціальних зв'язків одержувати певні переваги й нові можливості для реалізації своїх здібностей, запроваджувати нові форми об'єднання громади в запобіганні злочинам.

II. Постановка завдання

Метою статті є висвітлення феномена довіри у взаємозв'язку із супутніми йому інститутами як найбільш глибинної підстави й умови формування соціального зв'язку між органами місцевого самоврядування та громадянами. При ближчому розгляді стає зрозуміло завдання влади щодо формування й виконання громадою певних моральних норм, що є необхідною умовою здійснення повноцінних контактів між органами місцевого самоврядування та окремими верствами населення. Завдяки такій постановці питання можливо окреслити не тільки шляхи співпраці органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами в запобіганні злочинності, а й визначити позитивні напрями профілактики правопорушень громадою міста.

III. Результати

На наш погляд, соціальний капітал можна визначити як сукупність правових, моральних і соціально-економічних відносин, заснованих на неформальних нормах спілкування й довіри, що сприяють розвитку людського суспільства. Подібно економічному капіталу соціальний капітал можна обмінювати на інші ресурси (влада, престиж, фі-

нанси), з вигодою використовувати в різних ситуаціях і збільшувати за рахунок участі громадян у соціальних проектах, самозахисті та інших формах, що визначають роботу органів місцевого самоврядування. В основі соціального капіталу лежить концепт довіри – феномен, що сприяє упорядкуванню соціального життя, легітимізації соціальних відносин.

Довіра виступає інституціональною складовою соціального капіталу. В. В. Радаєв, розглядаючи основу будови сучасних теорій соціального капіталу, виділяє два компоненти соціального капіталу – структурний та інституціональний. І якщо зі структурної сторони соціальний капітал розкривається в понятті соціальних мереж, то інституціональний підхід виводить нас до проблематики довіри. “У вихідному визначенні довіра – це виконання зобов'язань без застосування санкцій. Чи, точніше, це віра в те, що взаємнозобов'язання будуть виконані й застосувати санкції не доведеться. В основі довіри лежить віра у взаємність, у дієвість взаємних зв'язків. Таким чином, якщо зі структурної сторони соціальний капітал виступає як сукупність мережних контактів, то з інституціональної сторони він втілює в собі накопичену довіру й вимірюється, відповідно, кількістю накопичених зобов'язань” [1, с. 6].

Ще в XIX ст. Ф. Теніс прийшов до висновку, що довіра між людьми має самостійне значення для суспільства. При перевазі в суспільстві довірчих відносин, довіра як би “відокремлюється” від конкретної людини, розповсюджуючись і на всіх інших. Він указує на наявність у суспільстві соціальних систем, що об'єктивно сприяють підтримці й збільшенню в суспільстві рівня “упредметненої довіри”. Це системи, пов'язані з моральним регулюванням: “системи соціального воління, ... порядок, право і мораль” [2, с. 211]. Те, що Ф. Теніс називає “упредметненою довірою”, Е. Дюркгейм позначає

як “силу морального зразка”, “моральний авторитет” [3, с. 8–9]. Іншими словами, дієвість “соціального капіталу” у цього дослідника також залежить від авторитету системи моральних цінностей. Думка про наявність у суспільстві “упредметненої довіри” також близька американському досліднику А. Фоксу, оскільки за його переконанням інституціалізована довіра втілюється в соціальних установленнях, рішеннях і практиках, що люди намагаються нав’язати один одному [4, с. 109].

І. Ф. Теніс і Е. Дюркгейм стверджують, що механізм формування довіри як соціального поняття відмінний від формування довіри як психологічного процесу. Така позиція нам видається особливо близькою, оскільки органи місцевого самоврядування формуються на підставі саме довіри громади. Так, Ф. Теніс пише: “Багатьом людям ми беззвітно довіряємо, виходячи із самого поверхневого знання про них, будучи з ними практично не знайомі, нічого не знаючи про них крім того, що вони знаходяться в цьому місці і обіймають цю посаду – усе це також упредметнена довіра” [2, с. 210]. Е. Дюркгеймом “моральний авторитет” однозначно розуміється як соціальний фактор: “моральна чи юридична регламентація виражає, головним чином, соціальні потреби, що може знати тільки суспільство” [3, с. 8–9]. За Ф. Тенісом, формування соціальної довіри деперсоналізовано. На відміну від механізму виникнення психологічного почуття довіри для прояву упредметненої довіри індивід не має потреби в попередньому особистому знайомстві.

Ф. Фукуяма у своїй праці, присвяченій дослідженню культурному впливу на суспільство загалом, ключову роль відводить саме довірі. На його думку, “національний добробут так само як конкурентоспроможність обумовлені такою єдиною всеохоплюючою характеристикою, як рівень довіри, властивий суспільству” [5, с. 7]. Довіра визначається як очікування, що виникає усередині співтовариства, постійного, чесного, орієнтованого на спільно поділювані цінності поведінки з боку інших членів цього співтовариства [5, с. 26]. Цю тезу варто підтримати, адже превалювання довіри в суспільстві створює позитивний взаємозв’язок між органами місцевого самоврядування та громадянами, допомагає розвивати такі чесноти, як працьовитість, спроможність до взаємного захисту й протистояння негативним проявам з боку окремих громадян. Так, останніми роками саме довіра до громади відродила рух захисників Батьківщини та її територіальної цілісності. Громадяни все частіше об’єднуються в громадські організації із захисту від вуличної злочинності, угону автотранспорту, хуліганських дій тощо.

Водночас недовіра громадськості до суду, справедливості його рішень, незадово-

лення роботою працівників правоохоронних органів призвели не тільки до активної протидії корупційним проявам, а й зміні формату діяльності тих чи інших органів. Наразі відбувається широкомасштабне реформування МВС України, яке передбачає не тільки зміну назви (міліція – поліція), а й зміну парадигми: від репресивного органу до сервісної служби.

Очевидно, довіра в соціумі є ідеалом розвитку будь-якого суспільства. І хоча до ідеалу українським громадянам треба пройти нелегкий тернистий шлях, розпочаті реформи вже мають позитивні результати.

Оскільки кримінологічна наука спирається на фундаментальні знання з філософії, теорії права, психології, педагогіки, економіки та інших наук, можна навести численні приклади, коли взаємодовіра є основою розвитку суспільства. Так, одне з найбільш розгорнутих сучасних наукових визначень довіри в літературі з психології ділових відносин сформульовано в такий спосіб: “Довіра є оптимістичне чекання людини, групи чи фірми, що перебувають в умовах уразливості і залежності від іншої людини, іншої групи чи фірми в ситуації спільної діяльності або економічного обміну з метою сприяти в кінцевому результаті взаємовигідному співробітництву сторін. При недоліку ефективних договірних, юридичних чи суспільних засобів, що забезпечують дотримання зобов’язань, довіра спирається на добровільно прийняте зобов’язання тих, кому довіряють захищати права й інтереси сторін, що беруть участь у взаємодії” [6, с. 393].

За психологічним підходом, для виникнення довіри повинні існувати деякі умови, що дають змогу сформувати психологічну готовність обертися на іншу людину, бути залежним від неї.

З кримінологічного погляду, довіра заснована на “знанні” чи усвідомленої здатності оцінити значний ряд факторів, які сприяють установленню довірчих відносин між органами місцевого самоврядування та громадянами міста (селища, району), значно зменшує негативні ризики. Зокрема, громадяни можуть піддавати критиці роботу міської ради чи її голови, проте дії, що будуть йти на користь громади (наприклад, зобов’язання щодо освітлення вулиць у нічний час, активна співпраця з поліцією, профілактичні освітні чи медичні заходи тощо), стануть гарантією спокою громадян і отримають підтримку, а значить, і схвалення роботи органів місцевого самоврядування. Таким чином, довіра стане усвідомленою оцінкою оптимістичного очікування конкретної людини, групи чи громади, що перебувають в умовах уразливості й залежності від власних структур.

Крім того, високий рівень довіри допоможе зменшити загрозу терористичним проявам, вирішити проблему невизначеності

влади, позначитися на контролі суспільства над владними структурами. Ступінь довіри визначатиме, наскільки українське суспільство спроможне протидіяти злочинності, оскільки довіра стимулює інформаційні обміни, запобігає певним видам злочинів, сприяє узгодженню взаємодії між органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами та конкретними громадянами.

Говорячи про те, що довіра стимулює контрольні функції, ми поділяємо позицію А. М. Бабенка, який вказав, що соціальний контроль є невичерпним додатковим резервом у запобіганні регіональній злочинності. Встановлено, що традиції та звичаї “економлять” свідомість людей, санкціонують певні типи їх поведінки. Водночас вони підвищують стійкість і дієвість групових норм поведінки, забезпечують згуртованість соціальних груп, разом з цим виконуючи функцію соціального закріплення певної соціально прийнятної поведінки [7, с. 329–334]. Таким чином, соціальний контроль як один із супутніх інститутів не антагоніст довіри, скоріше, вони йдуть у парі, взаємно допускають один одного.

Однак варто вказати й на те, що контролюючі функції також повинні мати свої межі. Наприклад, з економічного погляду, допустимим є вислів: чим більше контролюю, тим менше довіри, оскільки остання – це ризик, тому що розширюється ступінь волі й незалежності працівників один до одного. Як відзначає А. І. Прігожин, “одним із факторів розвитку культури довіри повинен стати адекватний контроль. Можна уявити континуум, у якому на одному кінці буде контроль, на іншому – довіра, а посередині його – розумний бізнес, тобто помірне співвідношення того й іншого. Такий континуум можна застосувати до різних підрозділів, сфер діяльності і навіть окремих працівників для того, щоб оцінити відповідне співвідношення довіри і контролю стосовно до них, а також бажане співвідношення надалі” [8, с. 21]. Однак для запобігання злочинності у сфері господарської діяльності контролюючі функції не тільки бажані, а й конче потрібні. Не викликає сумнівів, що протидія злочинності в економічній сфері потребує не тільки й навіть не стільки застосування кримінальної репресії, а ефективних профілактичних заходів з боку суспільства, які повинні мати відповідне наукове, насамперед, кримінологічне, забезпечення.

Такі приклади можна наводити за всіма можливими проявами злочинної поведінки. Так, відповідно до ст. 298 та 298-1 КК України та Закону України “Про охорону культурної спадщини”, виникає необхідність підвищення ефективності протидії злочинам, що посягають на об’єкти культурної спадщини України, шляхом застосування комплексних заходів як державного, так і громадського, зокрема релігійного, впливу з метою послаблення вже існуючих процесів руйнування

та знищення пам’яток історії й культури. Проте громадськість повинна контролювати осіб, яким ввірені такі об’єкти, оскільки вони відрізняються негативним ставленням до своїх суспільних обов’язків, недодержанням правових і суспільних норм, вибором незаконних засобів для задоволення власних потреб, егоїзмом, вузьким світоглядом, бажанням компенсувати обмежені матеріальні можливості злочинним промислом. Органи місцевого самоврядування повинні вносити різнопланові пропозиції та рекомендації службам і підрозділам правоохоронних органів щодо профілактики цих злочинів, швидкого реагування служб охорони тощо.

Ступінь довіри досить яскраво проявляється у запобіганні злочинності, пов’язаної із використанням наркотиків, їх аналогів та прикурсорів. Математичні розрахунки доводять, що зростання злочинності, пов’язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, на 100%, тягне за собою збільшення загальнокримінальної злочинності на 9%, зокрема збільшення злочинів, що вчиняються наркоманами, на 12% з імовірністю 96%. Іншими словами, злочини, пов’язані з незаконним обігом наркотиків, що вчиняються у зв’язку з їх споживанням і добуванням, відіграють провідну роль у динаміці зростання загальнокримінальної злочинності [9, с. 48]. Крім того, як відомо, латентність частки загальнокримінальних злочинів, що вчиняються на підставі наркоманії, значно вище латентності власне наркобізнесу. Щодо України, то тут тільки за офіційним даними налічується близько 200 тисяч наркозалежних, із яких 27% – дорослі, 60% – підлітки, 13% – діти у віці 12–13 років. 2/3 українських школярів пробували чи регулярно вживають наркотичні препарати [10, с. 136]. Спеціалісти впевнені: основна причина ситуації, що склалась, – доступність сильнодіючих препаратів. Для позначення цієї проблеми застосовується навіть спеціальне поняття – “аптечна наркоманія”. Сприймаючи вказану ситуацію як національне лихо, органами місцевого самоврядування м. Чернігова, м. Запоріжжя, м. Кіровограда та інших розроблені програми запобігання розповсюдженню наркотичних засобів. На основі таких програм проводять рейди в аптечних кіосках, медичних закладах. Більше того, частина молодіжних формувань та релігійних організацій проводять профілактичні заходи та тренінги, засновані на довірі до дій громади.

IV. Висновки

Зазначене дає змогу зробити висновок про те, що взаємодія між органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами та громадськістю відіграє позитивну роль у запобіганні злочинності. Одночасно можемо стверджувати, що лише правоохоронні органи, якою б не була їх кількість і якісна робота, не можуть активно протидіяти кримінальним проявам.

Приведені приклади підтверджують, що саме інститути, які підтримують довіру, є опорою органів місцевого самоврядування не тільки в запобіганні злочинам, а й сприяють благополуччю нації, відновленню її моральних традицій.

Список використаної літератури

1. Социальный капитал как научная категория // Общественные науки и современность. – 2004. – №4. – С. 5–23.
2. Теннис Ф. Общность и общество / Ф. Теннис // Социологический журнал. – 1889. – № 3/4.
3. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Э. О. Дюркгейм // Метод социологии. – Москва : Наука, 1991.
4. Fox A. Man Mismanagement / A. Fox. – London : Hutchinson, 1985.
5. Fukuyama F. Trust: the social virtues and the creation of prosperity / F. Fukuyama. – London : Hamish Hamilton, 1995. – 457 p.
6. Hosmer L. Trust: The Connecting Link between Organisational Theory and Philosophical Ethics / L. Hosmer // Academy of Management Review. – 1995. – Vol. 20. – № 2.
7. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та практичний вимір : монографія / А. М. Бабенко – Одеса : ОДУВС, 2014. – 416 с.
8. Пригожин А. И. Организационная культура и ее преобразование / А. И. Пригожин // Общественные науки и современность. – 2003. – № 5. – С. 12–22.
9. Предупреждение, пресечение и раскрытие преступлений в сфере оборота наркотических средств и психотропных веществ: методическое пособие для сотрудников правоохранительных органов государств-участников СНГ / под общ. ред. А. И. Гурова. – Нижний Новгород, 2003. – 345 с.
10. Денисов С. Ф. Профілактика групової злочинності осіб молодіжного віку / С. Ф. Денисов // Держава та регіони. Серія: Право. – 2011. – № 1. – С. 134–140.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2015.

Шеремет О. С. Феномен доверия как основание формирования социальной связи в обществе по предупреждению преступлений

В статье исследуется феномен доверия как институциональная составляющая общества. Доверие рассматривается как наиболее глубинное основание и условие существования общества. Подчеркивается, что формирование доверия в обществе необходимо рассматривать не само по себе, а во взаимосвязи с сопутствующими ему институтами. На отдельных примерах показано взаимодействие органов местного самоуправления и граждан в противодействии конкретным видам преступлений. Выяснено, что на основе доверия органам местного самоуправления возможно выполнить одну из главных задач, а именно сплотить общественные организации и отдельных граждан и таким образом противодействовать преступности, взаимодействуя с правоохранительными органами.

Ключевые слова: предупреждение преступлений, общество, органы местного самоуправления, доверие, контроль.

Sheremet O. The Phenomenon of Trust as the Basis of Formation of Social Ties in the Community to Prevent Crimes

This article explores the phenomenon of trust as an institutional component of society. Trust is regarded as the most profound basis and condition for the existence of society.

The article advocates the study of the phenomenon of trust in the relationship with its attendant institutions as the most profound reasons and conditions of the social communication between local governments and citizens. Upon closer examination it becomes clear power problem on the formation and implementation of community certain moral norms is a necessary condition for full-fledged contacts between local governments and private sectors of the population. With this formulation of the question may determine not only the ways of cooperation of local governments and law enforcement agencies in crime prevention, but also to determine the positive direction of crime prevention community.

It is emphasized that the formation of trust in society must be considered not in itself, and in conjunction with its attendant institutions. In some examples, shows the interaction of local governments and citizens in combating specific types of crimes.

It appears that the high level of trust will help reduce the threat of terrorist manifestations, solve the problem of uncertainty of power affect public control over the authorities. The degree of confidence determine how Ukrainian society is able to counteract crime as confidence encourages information exchange to prevent certain types of crimes, promotes coordination of cooperation between local governments, law enforcement agencies and specific citizens

The author concludes that, based on confidence in local authorities may carry out one of the main objectives, namely, to unite social organizations and individuals, and thus counteract crime, cooperating with law enforcement authorities.

Key words: crime prevention, community, local government, trust, control.